УДК 338.484

Мізюк Б. М.,
mizjuk.bohdan@gmail.com, ORCID ID: 00000-0002-6917-6351,
Researcher ID: F-9090-2019,
д.е.н., проф., завідувач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ПОТЕНЦІАЛ ТУРИСТИЧНО-ГОТЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА КІНЕТИЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЙОГО ПЕРЕТВОРЕННЯ

***Анотація**. Мета статті - наукове обгрунтування теоретико-змістовних характеристик потенціалу підприємства чи організації, яке займається бізнесом в сфері обслуговування, що є основою їх ефективного управління. У статті розглянуто фундаментальний базис формалізації механізму формування та використання інструментарію управління. У дослідженні акцент на потенціал зроблено з енергетичної точки зору, коли ресурсна складова потенціалу, наряду з виробничим та економічним компонентом, перетворюється в кінетичну енергію за рахунок управлінської складової потенціалу. В статті увага звертається на те, що саме управлінська складова приводить у дію усю решту компонентів повного потенціалу за допомогою певного механізму. Його узагальнена модель являє собою взаємопов'язану сукупність ресурсної, виробничої та економічної складових, які через управлінський компонент перетворюють скриті потенційні можливості в бажані результати. Графічно зображено структурно-ієрархічну побудову такої моделі. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на проектування побудови системи управління запропонованої моделі, пошук та використання ресурсів зовнішнього середовища, які б могли з успіхом використовуватись у веденні готельно-ресторанного бізнесу. При цьому заслуговує на увагу використання операційного підходу до побудови системи управління. Він дає можливість систематизувати знання стосовно теорії менеджменту і розробити алгоритми виконання завдань практичної управлінської діяльності туристично-готельних підприємств.*

Ключові слова: потенціал, ресурс, системність, механізм, кінетична енергія, управління, підприємство, організація, готельно-ресторанний бізнес.

Mizuk B. M.,
mizjuk.bohdan@gmail.com, ORCID ID: 00000-0002-6917-6351,
Researcher ID: F-9090-2019,
Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Tourism and Hotel&Restaurant Business, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

POTENTIAL OF TOURISM&HOTEL ENTERPRISES AND KINETIC MECHANISM OF ITS TRANSFORMATION

***Abstract.** The purpose of the article is a scientific substantiation of the theoretical and meaningful characteristics of the potential of the enterprise or organization engaged in services business, which is the basis of their effective management. The article considers the fundamental basis of formalization of the mechanism of formation and use of management tools. In the study, the emphasis on potential is made from the energetic point of view, when the resource component of the potential, along with the production and economic components, are converted into kinetic energy due to the managerial component of the potential. The article draws attention to the fact that it is the managerial component that drives all the other components of full potential through a particular mechanism. Its generalized model is an interconnected set of resource, production and economic components that, through the managerial component, turn hidden potential possibilities into desired results. The structural-hierarchical construction of such a model is graphically depicted. Further research should be aimed at designing the management system of the proposed model, search and use of external environmental resources that could be successfully used for running the hotel and restaurant business. Herewith the use of an operational approach to building a management system deserves attention. It provides an opportunity to systematize knowledge of management theory and develop algorithms for practical managerial activities of tourism&hotel enterprises.*

Key words: potential, resource, systematicity, mechanism, kinetic energy, management, enterprise, organization, hotel&restaurant business.

JEL Classification: L83; M29
DOI: https://doi.org/10.36477/2522-1205-2021-65-04

Постановка проблеми. Потенціал як база діяльності підприємств і організацій сфери обслуговування виступає не тільки в ролі вихідного ресурсу, але також неодмінною умовою безперервного процесу функціонування і відтворення. Проте наявність потенціалу як можливості діяльності ще не означає, що ця діяльність буде ефективною. Від того, якою величиною та структурою і в якій мірі суб'єкт господарювання використовує свій потенціал, залежить його позиція на ринку і динаміка розвитку. Значення потенціалу не викликає сумніву.

У сфері туристичного і готельно-ресторанного бізнесу на старті становлення ринкових відносин різні організації володіли різним обсягом потенціалу, виходячи від приналежності до тих чи інших установ різного галузевого призначення. Становлення і функціонування в перехідний період показує, що різні організації і підприємства досягли різних рівнів успішності. Це визначалося не тільки величиною наявного потенційного ресурсу, але й вмілим використанням та перетворенням даного ресурсу. Одні з них, незважаючи на значний ресурс, не досягли успіху, інші із значно нижчим обсягом ресурсу досягли певних позитивних результатів. Причин цьому є багато і вони досить різноманітні. Була і залишається дилема: або підприємства та організації сфери обслуговування будуть реструктуризовані в ефективні суб'єкти господарювання, або існуючі кризові фактори в економіці приведуть їх до знекровлення і в кінцевому випадку до банкрутства. Оскільки прийнятним є перший варіант, то постає завдання перед кожною організацією чи підприємством виробити свою концептуальну схему, яка б в системному ракурсі давала змогу розглядати різноманітні соціально-економічні, виробничі та комерційні процеси й отримувати енергетичний ефект шляхом ефективного використання наявного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні й аналітичні матеріали стосовно потенціалу організацій і підприємств у різноманітних галузях народного господарства досліджувалися в працях таких науковців, як Ансофф І., Добукіна О. К., Краснокутська Н. С., Хіччен П., Хікс Д. Р., Харрісон Г. С. та ін. Компетентнісний підхід до структуризації та управління потенціалу підприємств та організацій сфери обслуговування враховує специфіку їх функціонування. Разом з тим, зміни, що характерні для ринку гостинності в умовах економічної глобалізації, потребують нових, більш досконалих підходів до розуміння природи та управління потенціалом структур, що функціонують в цій сфері.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є структуризація та оцінка можливостей перетворення потенціалу в результати діяльності, що відповідають поставленим цілям та запланованим фінансовим показникам. Завдання полягає у встановленні способів та засобів переведення статики ресурсів, якими володіє та чи інша організація, в кінетичну енергію, яка б сприяла досягненню мети.

Виклад основного матеріалу дослідження. Саме потенціал є зв'язуючою ланкою тих процесів, що дають можливість за допомогою наявних ресурсів визначати напрям життєдіяльності та розвитку організацій та підприємств туристичної та готельно-ресторанної сфери. В цьому визначальну роль відіграє управління, а основним об'єктом прийняття рішень виступає розподіл ресурсів і зосередження зусиль між використанням і відновленням потенціалу. Останнє торкається здатності керівництва поряд із залученням інвестицій зробити акцент на відтворення робочої сили, засобів виробництва, інтелектуальних, природно-екологічних та інфраструктурних ресурсів.

В умовах конкуренції кожне підприємство готельно-ресторанного та туристичного бізнесу повинно шукати свій особистий шлях стабілізації та розвитку. В цьому випадку зусилля повинно зосереджуватися на встановленні оптимального співвідношення між величиною наявного потенціалу і його структурних компонент та результатами ефективності конкурентної боротьби. Постійна нестача інвестицій вимагає цілеспрямованого підходу до аналізу структури, співвідношень між складовими потенціалу та характеру ефективності використання. Існуючий аналітичний апарат, як правило, орієнтований на оцінку динаміки фактичних показників, як правило, фінансового характеру або прогнозну можливість їх планового збільшення. Але у сучасній економічній ситуації важливе місце в аналітичній роботі повинно відводитися методологічному інструментарію обгрунтування оптимального використання всіх наявних ресурсів, які б могли підвищити конкурентний статус туристичного та готельно-ресторанного підприємства за рахунок пошуку в наявному потенціалі ресурсів, які б могли стати суттєвими конкурентними перевагами. Суттєвим є те, що багато підприємств сфери гостинності мають орієнтовно однаковий потенціал, але знаходяться в середовищах із різною інтенсивністю та якістю змін; це приводить їх до того, що результати їх діяльності, особливо фінансові, можуть суттєво відрізнятися. В цьому випадку особливу увагу потрібно звертати на способи і методи використання наявних ресурсів відповідно до конкретних обставин, в яких функціонує те чи інше підприємство.

Поряд із поняттям "потенціал" часто спостерігається поняття "потенція". Останнє виступає як прихована можливість або здатність, що може проявитися за певних умов. Якщо потенціал виступає як сукупна можливість реалізації сконцентрованих ресурсів, то він носить статичний характер. В цьому випадку його реалізація потребує певних рушійних сил, які б давали змогу привести в динамічний стан наявні ресурси.

Економічні дослідження щодо потенціалу пов'язані в основному з визначенням фінансових показників, оцінкою ефективності і конкурентоздатності. Це дуже важливо, але в умовах конкуренції та невизначеності зовнішнього середовища є необхідність оцінки потенціалу суб'єктів господарювання і виявлення можливостей його

оптимального використання. Трактування потенціалу в економічному аспекті визначається як можливості, що можуть бути використані або не використані для забезпечення певних матеріальних потреб.

З позиції природничих наук потенціал виступає енергетичною характеристикою елемента будь-якого силового поля. Чисельно він розраховується як величина роботи, що здійснюють сили поля, переміщуючи одиницю маси чи електричного заряду з даної точки поля в точку, де потенціал дорівнює нулю. Якщо потенціал розглядати як сукупність можливостей реалізації сконцентрованих ресурсів, то він, по суті, носить статичний характер і тому потрібні рушійні сили, які б привели його в динамічний стан.

З енергетичної точки зору кожен елемент силового поля характеризується як потенційною, так і кінетичною енергією, що нерозривно пов'язані між собою. За аналогією в економічно-господарському полі, до якого відносяться туристичні та готельно-ресторанні підприємства, мають перебувати сили, які б змушували потенційну енергію наявного ресурсу перетворювати в кінетичну енергію, яка б приводила до отримання позитивного результату в результаті здійснення певного обсягу роботи. Через таку призму реалізацію потенціалу підприємств та організацій готельно-ресторанної та туристичної сфери можна зобразити лінійною схемою.

Розглядаючи потенціал із позиції системного підходу, потрібно виходити перш за все з мети та цілей, що поставлені перед тією чи іншою організацією чи підприємством туристичного чи готельно-ресторанного характеру, які можуть бути досягнуті лише за наявності та умов використання наявних власних ресурсів. Причому доцільно встановити верхню і нижню межі їх величини, за яких можна сподіватися на найбільшу і найменшу результативність. Після цього потрібно зупинитися на оптимальному варіанті величини і способах використання тих чи інших ресурсів.

Для цього доцільно чітко визначити структуру потенціалу. Оскільки потенціал являє собою систему єдності засобів праці, предметів праці, самих працівників і відносин між ними, включаючи їх кваліфікацію, фахові навички, наявність мотивації та стимулів, то можна виділити чотири компоненти: засоби праці, предмети праці, учасники праці і сама праця. Відповідно до цього є чотири складові потенціалу - ресурсний, виробничий, економічний та управлінський. Зокрема, перша складова має статичний характер, дві наступні - динамічний, а четверта, - окрім динамічного, ще і соціальний.

Ресурсний потенціал включає чотири різновиди: матеріальні, що складаються з матеріально-сировинних, енергетичних та технологічних; фінансово-економічних, кадрових та інформаційних. Цей потенціал відповідає предметам та засобам праці і фактично служить для реалізації виробничого потенціалу.

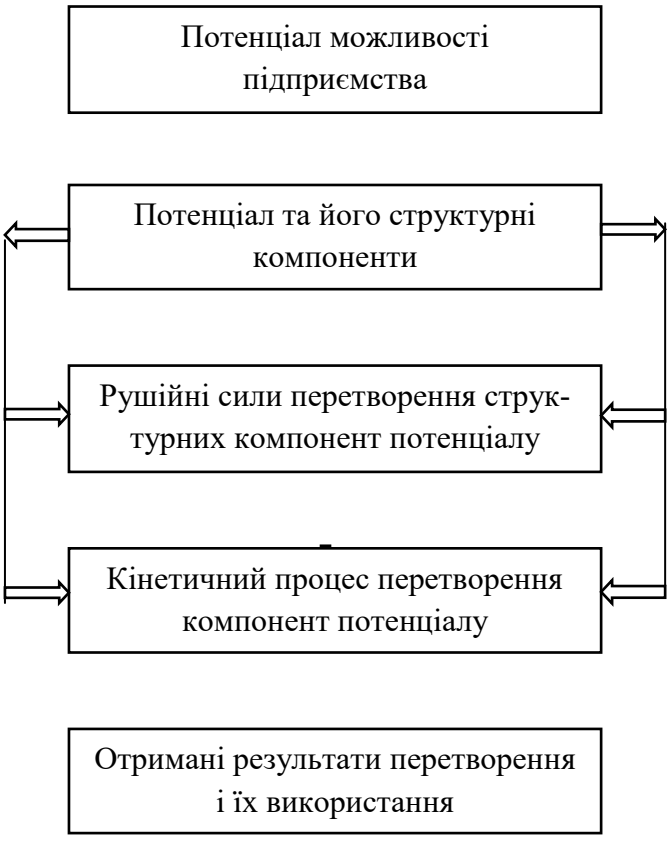

Рис. 1. Схема реалізації потенційних можливостей підприємств туристичної і готельної сфери

Виробничий потенціал є основою реалізації самої праці. В нього включається технологія випуску продукції та працівники, які на відповідному обладнанні здійснюють певні операції. Динамічність цього потенціалу проявляється через організацію виробництва, а його атрибутивний і процесно-функціональний зміст містить у собі і рушійні сили, що забезпечують діяльність і приводять до результатів.

Економічний потенціал забезпечує здатність перетворення ресурсного і виробничого потенціалу в результаті діяльності конкретного підприємства чи організації. Він виступає в ролі важеля, що приводить у дію рушійні сили і формує механізм кінетичного перетворення ресурсів у результати діяльності. До його складу входять насамперед фінансові ресурси, що складаються з статутного, додаткового і резервного капіталів, кредитів, фондів накопичення, вартості капіталу основних фондів, інвестованого капіталу, оборотних активів тощо.

Управлінська складова потенціалу займає особливе місце в повному потенціалі. Фактично з допомогою цієї складової приводяться в дію всі інші потенціали. Його компонентами виступають керівники всіх щаблів та ланок організації чи підприємства, формальні та неформальні міжособові та особові відносини, системи мотивації та стимулювання. Менеджери як основна складова цього потенціалу через адміністративні та економічні важелі організовують діяльність своїх підлеглих таким чином, щоб сумарна ефективність діяльності була оптимальною. Робота управлінського потенціалу скерована на отримання позитивного синергетичного ефекту. Тому роль ефективного використання потенціалу управління є вирішальною.

Розуміння змісту та ролі потенціалу підприємства сфери гостинності буде неповним, якщо не розглянути склад, взаємозв'язки та взаємодію між його компонентами та скерованості на поставлені цілі. Наочно це можна зобразити наступною схемою (рис. 2).

Як видно зі схеми, між компонентами потенціалу існують взаємозалежності, а між ними постійно здійснюються взаємодії, що носять ієрархічний характер. Це пов'язано з тим, що ресурсний потенціал виступає підґрунтям і необхідною умовою здійснення виробничо-господарської та інформаційно-управлінської діяльності. Але, щоб ресурси могли виконувати покладені на них функції, слід задіяти організаційно-виробничі фактори, зокрема технологічного характеру. І власне тут відбувається взаємодія, що приводить у динамічний стан все підприємство.

Аналіз діяльності підприємств туристичного та готельно-ресторанного господарства в системному плані повинен враховувати продуктово-виробничі, відтворювальні та технологічні процеси, сконцентровані в обмеженому просторі і розділені в часі. Звідси кожне підприємство повинно виступати стійким до несподіваних змін та не піддаватися негативним впливам суб'єктів як внутрішнього, так і зовнішнього оточення. Це досягається як потужністю потенціалу, так і рушійними силами, що спрямовують реалізацію потенційних можливостей у правильне русло.

Для того, щоб потенціал управління використовувався більш ефективно, необхідне застосування відповідного механізму перетворення складових ресурсної компоненти потенціалу підприємства. Особливо це важливо при функціонуванні підприємств у кризових умовах. В цьому випадку треба проводити гнучку політику, здатну пом'якшити негативні наслідки спаду. Потрібен механізм, який забезпечив би стабілізацію і дозволив би ефективно функціонувати підприємству чи організації сфери обслуговування у надзвичайно важких умовах, в яких вони опинилися при пандемії.

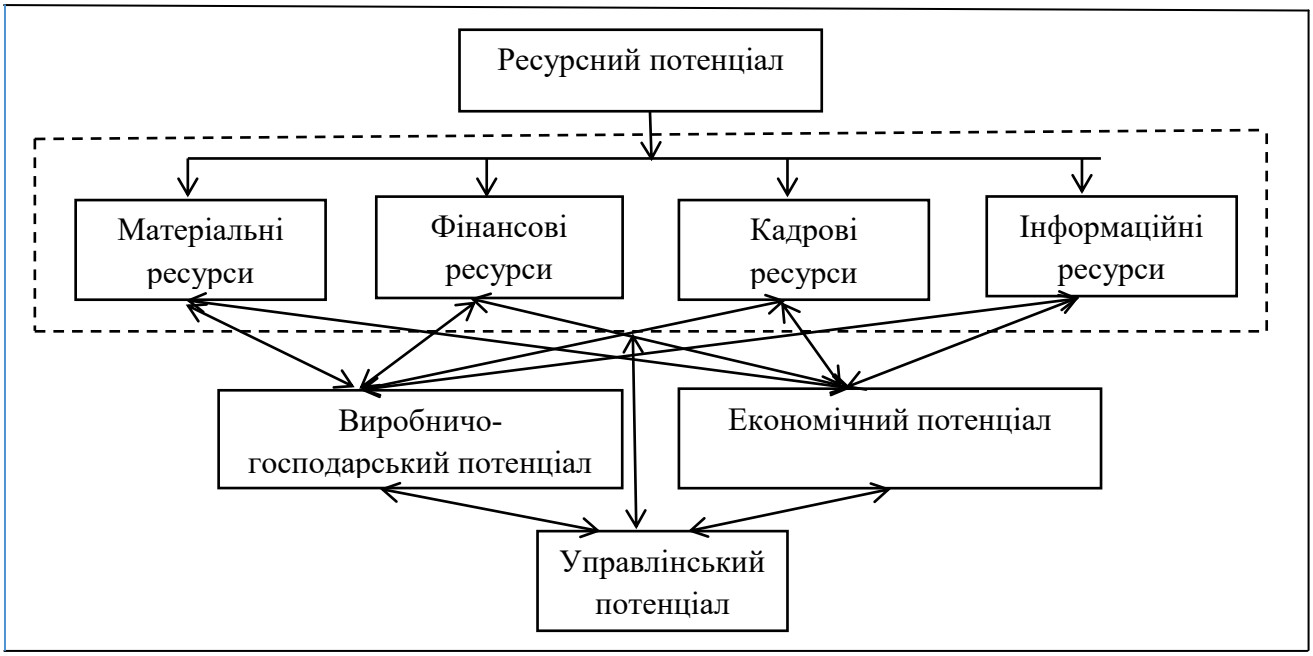

Рис. 2. Структура та взаємозв'язки потенціалу підприємства

Узагальнена модель такого механізму базується на концептуальній схемі діяльності в кризовій ситуації. Ідея такої моделі полягає в наступному: повний потенціал як взаємопов'язана сукупність ресурсного, виробничого й економічного потенціалів через потенціал управління перетворюється в кінетичну енергію рушійних сил економічного поля і переходить у кінцевий результат за рахунок вступу в дію ресурсного і виробничого потенціалів. При цьому з позиції системності механізм повинен являти собою комплекс складових і відношень між ними та становити певне ціле, що має емерджентні властивості і власну поведінку. Його основу складають організаційні структури управління (ОСУ) і структура апарату управління (САУ), які власне направлені на реалізацію перетворення ресурсів у корисну кінцеву продукцію і які становлять систему управління підприємства чи організації. Варто відзначити, що однієї, оптимальної для всіх однорідних підприємств, структури системи управління не існує, а відносна ефективність у кожному випадку визначається конкретними зовнішніми і внутрішніми умовами діяльності. Зовнішні умови визначають цілі управління ресурсами, що зумовлюється зміною потреб споживачів і необхідністю взаємодії із зовнішніми суб'єктами, а внутрішні умови визначають завдання оптимального використання наявних ресурсів. У відповідності до цього повинна модифікуватись атрибутивна і функціональна побудова системи управління. Схематично узагальнену модель механізму кінетичного перетворення ресурсного потенціалу представлено на рис. 3.

Суттєвою складовою кінетичного механізму виступає технологія здійснення управління та виробництва. Вона входить у механізм кінетичного перетворення потенціалу і визначає життєздатність та конкурентну здатність підприємства чи організації туристичної та готельно-ресторанної сфери. По суті, технологія сумісно з кваліфікованим персоналом виступає основною рушійною силою і забезпечує перетворення всіх компонент ресурсного потенціалу у вихідний продукт. Невміння керівництва вчасно усвідомити необхідність зміни технології призводить до значних втрат, і в той же час раціональна технологія здатна бути ефективним інструментом створення ключових конкурентних переваг. Зміна технології на сучасному етапі пов'язана з труднощами інвестування. Фінансова скрута перешкоджає переходу на нові технології. Зашкодити цьому може впровадження інноваційного менеджменту, який дозволив би оновити виробничий потенціал. Важливо, щоб він скеровувався не лише до видозміни виробничого потенціалу, але і до вдосконалення системи управління в цілому.

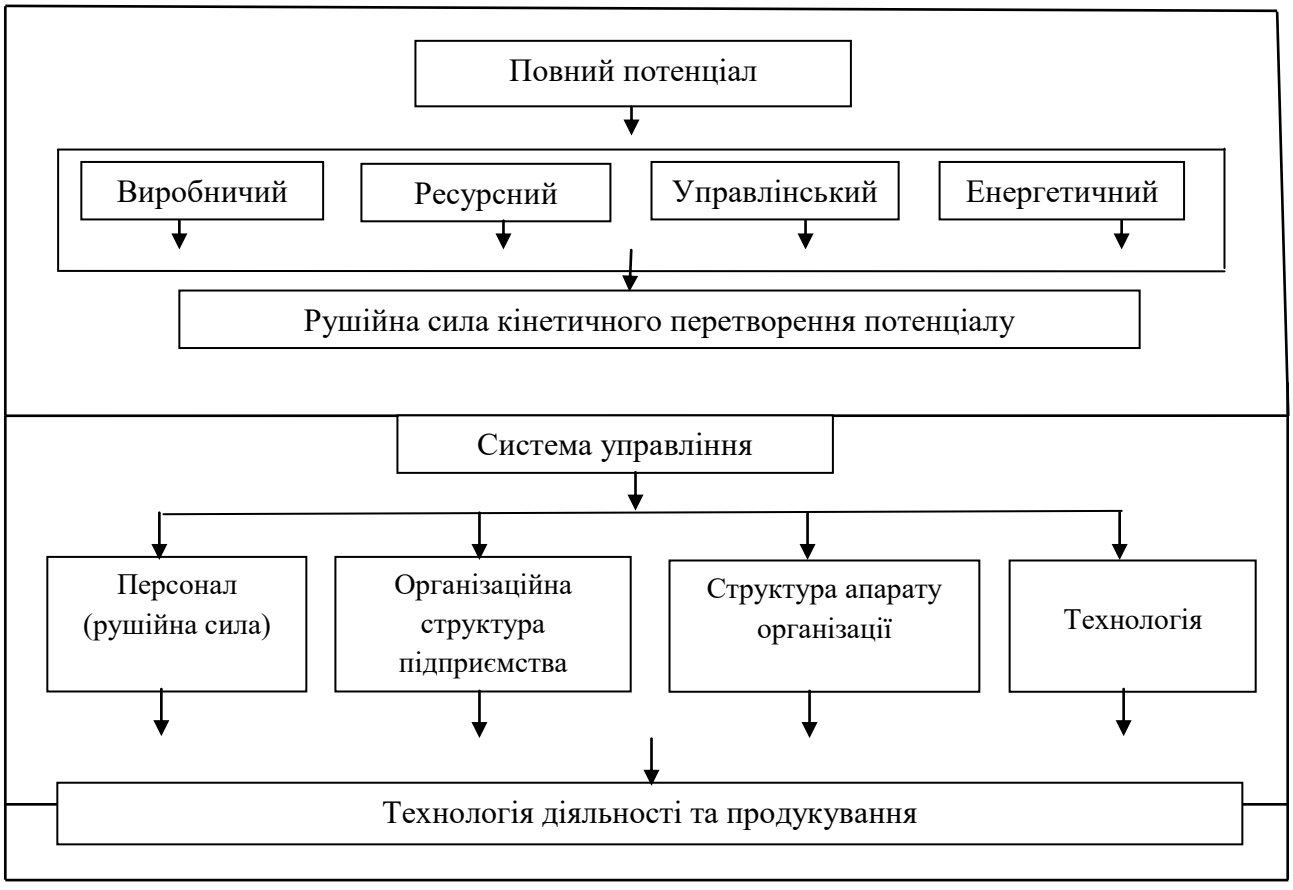

Рис. 3. Узагальнена механічна модель кінетичного перетворення ресурсного потенціалу

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Стан і тенденції розвитку туристичного і готельно-ресторанного бізнесу свідчать про перспективність цієї сфери економічного господарювання. Незважаючи на тимчасові труднощі, пов'язані з пандемією і загальною кризою, перед суб'єктами даного перспективного бізнесу постає завдання пошуку шляхів та підходів до розвитку цієї важливої складової економіки України. Це перш за все пов'язане з використанням внутрішнього і зовнішнього потенціалу сфери туризму та готельно-ресторанної справи. В наведеній статті мова йде про значення та побудову механізму кінетичного перетворення потенціалу підприємств і організацій в їх ефективну діяльність. Перш за все йдеться про систему управління, завданням якої є значне підвищення ефективності використання наявних ресурсів, а також пошук і впровадження інновацій. Не менш важливим завданням подальших досліджень є аналіз і визначення можливостей використання потенціалу, що знаходиться у зовнішньому середовищі галузі гостинності. Мова йде про пошук і використання тих ресурсів навколишнього середовища, що носять природно-кліматичний, історичний, архітектурний, культурно-етнічний характер, а також про використання можливостей, що закладені в готельному і ресторанному господарстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акофф Р., Эмери Ф. О целеустремленных системах. М. : Сов. радио, 1974. 272 с.
2. Антошкова Н. А. Практика і перспективи розвитку індустрії гостинності України : монографія. Львів : ЛТЕУ, 2019.
3. Маслак О. І., Безручко О. О., Маслак М. В. Управління інноваційним потенціалом підприємства в умовах циклічності. Економіка і організація управління. 2014. №1(17). С. 166-173.
4. Рогоза М. Е., Вергал К. Ю. Стратегічний інноваційний розвиток підприємств: моделі та механізми : монографія. Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. 136 с.
5. Вернерфельт Б. А. Ресурсний вигляд фірми. Журнал стратегічного управління. 1984. Т. 5. № 2. С. 171-180.
6. Вуд Робін. Управління складністю. Лондон, 2000. 310 р.
7. Мельник І. М., Антошкова Н. А. Потенціал підприємства ресторанного господарства в забезпеченні клієнтоорієнтованого сервісу. НУХТЮ. Науковий журнал Інтелект XXI. Київ, 2019. № 6.
8. Мізюк Б. М. Становлення підприємництва та менеджменту в ракурсі змін економічних положень. Торгівля, комерція, підприємництво : збірник наукових праць. Львів : Коопосвіта, 1999.
9. Питерс Т., Уотермен Р. В поисках эффективного управления. М. : Сов. радио, 1986.
10. Поспелов Г. Ф. Системный анализ и искусственный интеллект. М. : Наука, 1980.
11. Сио К. К. Управленческая экономика / пер. с англ. М. : Цифра, 2000.

REFERENCES

1. Akoff R. and Emery F. (1974), O tseleustremlennykh systemakh, Sov. radyo, M., 272 s.
2. Antoshkova, N. A. (2019), Praktyka i perspektyvy rozvytku industrii hostynnosti Ukrainy : monohrafiia, LTEU, L'viv.
3. Maslak, O. I. Bezruchko, O. O. and Maslak, M. V. (2014), Upravlinnia innovatsijnym potentsialom pidpryiemstva v umovakh tsyklichnosti, Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia, №1(17), s. 166-173.
4. Rohoza, M. E. and Verhal, K. Yu. (2011), Stratehichnyj innovatsijnyj rozvytok pidpryiemstv: modeli ta mekhanizmy : monohrafiia, RVV PUET, Poltava, 136 s.
5. Vernerfel't, B. A. (1984), Resursnyj vyhliad firmy, Zhurnal stratehichnoho upravlinnia, T. 5. № 2., s. 171-180.
6. Vud Robin. Upravlinnia skladnistiu (2000), London, 310 r.
7. Mel'nyk, I. M. and Antoshkova, N. A. (2019), Potentsial pidpryiemstva restorannoho hospodarstva v zabezpechenni kliientooriientovanoho servisu. NUKhTYu, Naukovyj zhurnal Intelekt KhKhI, Kyiv, №6.
8. Miziuk, B. M. (1999), Stanovlennia pidpryiemnytstva ta menedzhmentu v rakursi zmin ekonomichnykh polozhen', Torhivlia, komertsiia, pidpryiemnytstvo : zbirnyk naukovykh prats', Kooposvita, L'viv.
9. Pyters T. and Uotermen R. (1986), V poyskakh effektyvnoho upravlenyia, Sov. radyo, M.
10. Pospelov, H. F. (1980), Systemnyj analyz y yskusstvennyj yntellekt, Nauka, M.
11. Syo, K. K. (2000), Upravlencheskaia ekonomyka, per. s anhl., Tsyfra, M.

Стаття надійшла до редакції 03 грудня 2021 року